

УДК 520.1(477-25): 725.912(477-25)

С.А. САЛАТА

До питання історії створення комплексу «Астрономічна обсерваторія Київського університету св. Володимира»

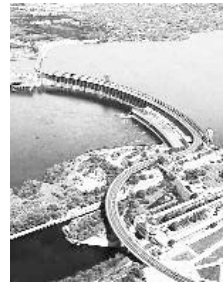
У даній статті стисло висвітлена передісторія створення та будівництва Астрономічної обсерваторії Київського університету св. Володимира, яка нині є комплексним об'єктом культурної спадщини України. В статті підкреслена роль архітектора В.І. Беретті у виборі місця розташування, розробки проекту та самого будівництва головної будівлі обсерваторії.

Ключові слова: астрономія, обсерваторія, університет, будівля, обсерваторна гірка, меридіанний круг, рефрактор-астрограф.

Астрономія – одна із найдавніших і, без перебільшення, найцікавіших наук людства, що супроводжує уся його розвиток протягом усієї історії, починаючи від мегалітичних споруд і закінчуючи сучасними орбітальними обсерваторіями.

З розвитком і розширенням наукового уявлення про оточуючий нас світ астрономія як наука стає все більш популярною серед суспільства. Своєрідним науковим храмом даної науки, в якому проводяться дослідження в області астрофізики, небесної механіки, космології й інших астрономічних напрямків є обсерваторія. Точну дату виникнення перших обсерваторій не можливо встановити. Відомо лише те, що вони існують з давніх-давен і відрізнялися унікальною точністю будівництва всіх елементів споруди у відповідності до природних явищ. З винаходом і подальшим розвитком оптичних приладів ці установи набули сучасного вигляду. Зі зміною призначення приладів і, відповідно, методів дослідження явищ природи, змінювались споруди в яких вони безпосередньо знаходилися.

Створення мережі обсерваторій в Росії – достатньо важливий аспект розвитку вітчизняної астрономії. В період заснування обсерваторій в Україні, її територія входила до складу Росії. Тому, доцільно розглянути

періодизацію розвитку будівництва цих наукових установ як загальну – і в Росії і в Україні. Процес створення мережі астрономічних обсерваторій в дореволюційний час у Росії поділяють на кілька періодів. Перший період (XVIII ст.) – в Росії працювала обсерваторія Петербурзької Академії наук і кілька невеликих приватних обсерваторій під Москвою.

Другий період (початок XIX ст. – 1839 р.) умовно можна назвати «університетським», оскільки він пов'язаний із відкриттям низки університетів у Росії з подальшим створенням при них астрономічних обсерваторій. Так, у 1802 р. засновано університет у м. Дерпт (Тарту), в 1803 р. – в м. Вільно (Вільнюс), у 1804 р. – в м. Казань і м. Харків, у 1819 р. – в м. Петербург, у 1831 році в м. Москва і в 1834 р. – м. Київ.

40–60-ті роки XIX ст. – третій період створення мережі обсерваторій. Даний проміжок часу характерний тим, що під час нього проводиться модернізація низки даних університетських установ, дослідницькі програми яких розробляються в Пулковській обсерваторії, створеній 19 серпня 1839 р. [1].

Формування дореволюційної мережі обсерваторій у Росії закінчується четвертим періодом (70–80-ті роки XIX ст.), під час якого проходить модернізація старих і формування нових обсерваторій, які все більше підпорядковуються завданням розвитку астрофізики [2].

Зауважимо, що в дану періодизацію не була включена обсерваторія Львівського університету, побудована в 1769 р., через 108 років після заснування самого навчального закладу, перша наукова установа такого роду на території сучасної України, тому що на той час Західна Україна входила до складу Австрійської імперії, і лише в 1939 р. відбулося з'єднання її з Радянською Україною [3].

Інтенсивний розвиток астрономії в Києві закріпився з будівництвом обсерваторії при Київському університеті св. Володимира. Але цьому передувало достатньо тернистий шлях її створення.

Відомо, що до початку офіційного будівництва університету, в 1833 р. був оголошений конкурс «для складання планів і фасадів, передбачених до спорудження в Києві будівлі університету» [4]. Участь у конкурсі взяли кілька відомих архітекторів. Найкращим був визнаний проект Вікентія Беретті (1781–1842), згідно з яким у 1837 р. розпочалося будівництво.

Ще до початку безпосереднього будівництва університетської обсерваторії її проект зазнав багатьох історичних змін. Так, до приїзду В.І. Беретті до Києва було вирішено побудувати її над будинком Корга, де спочатку знаходився університет св. Володимира. Але після огляду будівлі В. Беретті зробив висновок, що втілення цього проекту в життя є небезпечним для людей з суто конструктивних міркувань. Потім архітектором було заплановано розмістити обсерваторію напроти головного фасаду по його головній осі у вигляді «монумента Св. Володимиру». Згодом вирішили розмістити обсерваторію в центральній час-

тині головного будинку, де вона б знаходилась в круговій башті. З приходом до університету астронома В.Ф. Федорова (1802–1855), під час розробки проекту, була врахована специфіка і основні завдання обсерваторії, позаяк до цього перші варіанти проекту були покликані швидше прикрасити основну будівлю університету. В.Ф. Федоров під час вибору місця для будівництва установи спирався на певні особливі фактори, визначальним із яких є астроклімат місцевості.

Науковий співробітник Інституту історії і теорії архітектури Академії архітектури УРСР Б.С. Бутник-Сіверський у 1945 р. підготував звіт за темою свого дослідження, яке стосувалося творчості архітектора В.І. Беретті в Києві. В цьому звіті йде мова про історію будівництва обсерваторії. Ще в 1838 р. майбутній директор цієї установи В.Ф. Федоров писав доповідну записку по матеріально-технічному розрахунку з будівництва будівлі обсерваторії.

Здание обсерватории не нуждается огромностью в пространстве, в четыре сажена длины, в три ширины и в два сажена вышиною удобно можно установить пассажный инструмент. В таком же пространстве может быть установлен и меридианный круг. Рефрактор легко может поместиться в башне, имеющей три сажена в поперечнике и стоящий над сводом в три с половиной сажена вышиною. Пространство в пять сажень длиной, в четыре сажена шириною и в четыре вышиною достаточно для трех теплых комнат, при обсерватории необходимых» [5] (один сажень дорівнює 2,1 метра).

Одну кімнату В.Ф. Федоров передбачав для сторожа, другу – для астронома-спостерігача і третю для рухомих інструментів, бібліотеки та карт зоряного неба. В.Ф. Федоров вийшов переможцем. Спочатку з його думкою погодилася Рада університету, а 11 травня 1838 р. дає згоду й Будівельний Комітет.

Майбутній директор обсерваторії з великою відповідальністю відносився до підготовки до будівництва і безпосереднього спорудження цієї наукової установи, про що свідчать численні документи адресовані керівництву університету про ті або інші проблеми, які виникали під час робіт, або ж були не враховані під час проектування будівлі.

Після вирішення неоднозначних і достатньо складних проблем з вибором місця будівництва і затвердження остаточного варіанту проекту в 1841 р. розпочалося спорудження установи. Відповідно до угоди, всі чорнові роботи з будівництва обсерваторії планувалося завершити за 2 роки, а оздоблювальні – до 1843 р., аби в цьому році остаточно закінчити будівництво. Але у зв'язку з несподіваною смертю головного архітектора проекту В.І. Беретті терміни, зазначені в угоді, були значно порушені. Керівником будівництва з 1842 р. був тимчасово призначений архітектор Київського навчального округу п. Григоренко, а після нього О.В. Беретті (1816–1895) – син В.І. Беретті. Так, 9 лютого 1845 р., через 4 роки після початку будівництва, О.В. Беретті завершує справу батька – закінчує спорудження обсерваторії [6]. Загальна вартість будівництва склала 27 тис. 737 руб. сріблом, що перевищила кошторис будівництва, який складав 26 тис. 996 руб. 61 коп. [7].

Під час будівництва обсерваторії В.І. Беретті залишався на позиціях класицизму. Проте в цій роботі він зробив спробу відійти від сурових правил, звернувшись до готики, при цьому допускаючи змішування стилевих форм, порушуючи сувору симетрію [8]. Це наслідок непевності у творчості В.І. Беретті щодо пізнього класицизму. Непевність викликана все більшим проявленням стилізаторства й еkleктики, і, водночас, згасанням класицизму [9].

Після численних переробок варіантів проєктів обсерваторії, спрощенням їх в матеріальному і, як результат, у архітектурному відношенні, кінцевий варіант проєкту, що був затверджений В.І. Беретті, не був утілений в життя. Проєкт був повністю змінений. Дві самостійні будівлі, витримані в єдиному стилі з корпусом і вежею, не були збудовані, замість них з'явилася з одного боку дерев'яна присадкувата прибудова, яка не мала ніякої архітектурної вартості. Фактично від остаточного варіанту проєкту В.І. Беретті, за яким починалося будівництво обсерваторії, залишилися тільки 2 інтер'єри: велика та мала зали першого поверху. Основною причиною не до кінця реалізованого проєкту будівництва обсерваторії, як зазначалося вище, стала раптова смерть головного керівника будівництва. Але слід зазначити, що і в умовах постійного спрощення та переробки проєкту, видатний архітектор створюючи спеціальний за призначенням будинок, шукав і знаходив різноманітні способи доцільного поєднання технічних вимог із архітектурно-мистецькими формами [10].

Після закінчення будівництва обсерваторії вже в перші роки експлуатації споруди далися взнаки недоліки, допущені при її спорудженні. 3 серпня 1856 р. новим директором обсерваторії став А.П. Шидловський (1818–1892), який у доповідях керівництву університету неодноразово відмічав, що при проведенні будівельних робіт були допущені нічим не виправдані відхилення від первісного проєкту та достатньо низька якість будівництва. Наприклад, упродовж десяти років від початку експлуатації башта рефрактора постраждала від вологи, через протікання даху, крім того розміри башти у півтора рази перевищують норму й утворюється занадто велике навантаження на стіну. Після обстеження башти інженерами виявилось, що вона вже зовсім не придатна до використання, і потребує заміни повністю. В ході обговорень і консультацій було прийнято рішення спорудити новий павільйон для експлуатації рефрактора окремо від головної будівлі.

Під час будівництва нової башти А.П. Шидловський порушував питання перед керівництвом університету про перебудову деяких інших споруд. Представлений директором обсерваторії план передбачав ліквідацію дерев'яних галерей між павільйонами та флігелями, а також перебудову «меридіанних зал».

У 1851 р. на території обсерваторії був споруджений лабораторний комплекс, що мав житлову частину.

У березні 1851 р. А.П. Шидловський звернувся до ректора університету з проханням про необхідність висадження дерев і кущів на території наукової

установи у зв'язку з будівництвом поблизу дороги і загрозою пошкодження пилом астрономічних інструментів.

Прибудова до обсерваторії нового залу пасажного інструменту та меридіанного кола була закінчена в 1872 р. за проектом архітектора П.І. Шлейфера.

Таким чином, проводячи аналіз літературних і архівних джерел, доходимо до висновку, що формування комплексу споруд Астрономічної обсерваторії Київського університету продовжувалася в період часу з 1838 р. до 1870–1880-х років [11].

Двоповерховий цегляний будинок обсерваторії, в якому відображені численні перебудови, має асиметричну об'ємно-просторову структуру. Другий поверх споруди увінчаний дерев'яним балконом на консолях. Із західного боку розміщений меридіанний зал який має вихід на відкриту терасу. В центральному залі інтер'єр порушений двома перегородками, встановленими у 1980–1890-х роках. У цьому залі збереглися 4 ковани металеві колони з рельєфним орнаментом. Головна будівля обсерваторії – рідкісний і єдиний у забудові міста приклад спеціально побудованої для астрономічної обсерваторії споруди.

Першим директором, ініціатором багатьох будівельних ідей і організатором обсерваторії у 1838–1855 роках був астроном В.Ф. Федоров. Після нього директорами наукової установи були: в 1856–1869 роках А. Шидловський; з липня до жовтня 1869 р. – акад. Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук Ф. Бредіхін; у 1870–1901 роках – акад. Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук М. Хандриков; у 1901–1919 роках – Р. Фогель; у 1919–1922 роках – акад. Української академії наук, член-кореспондент АН СРСР О. Орлов; у 1923–1939 роках – С. Чорний; у 1939–1941 та 1944–1952 роках – С. Всехсвятський. У період з 1876 до 1894 р. в Астрономічній обсерваторії працював В. Фабриціус. Кожен із цих науковців зробив величезний вклад у розвиток вітчизняної астрономічної науки і розбудову й удосконалення обсерваторії та її приладів. З інформаційних джерел відомо, також, що під час Великої Вітчизняної війни радянського народу 1941–1945 років деякі співробітники обсерваторії входили в підпільну патріотичну групу, серед них професор механіки, член-кореспондент АН СРСР Ю. Соколов і доктор фізико-математичних наук О. Король. Це – яскравий приклад соціального зв'язку між співробітниками обсерваторії і суспільства в цілому [12].

Співробітниками Київського науково-методичного центру Київської міської державної адміністрації підготовлений перелік пам'яток історії та культури м. Києва. Дані представлені в статті станом на 01.07.2012. В даний перелік увійшла Астрономічна обсерваторія в цілому, а також низка об'єктів, які до неї входять.

Комплекс «Астрономічна обсерваторія Київського університету св. Володимира» перебуває на державному обліку як пам'ятка архітектури та містобудування, науки і техніки (охор. № 433-Кв) [13].

Астрономічна обсерваторія (головна будівля) Київського університету перебуває на державному обліку як пам'ятка історії та архітектури національного значення (охор. № 890) [14].

Лабораторно-житловий корпус – пам'ятка архітектури та містобудування (охор. № 433/1-Кв) [15].

Професорський флігель – пам'ятка архітектури та містобудування (охор. № 433/2-Кв) [16].

Обсерваторна гірка – пам'ятка історії, визначне місце (охор. № 434-Кв) [17].

Меридіанний круг – пам'ятка історії, науки і техніки (охор. № 434-Кв) [18].

Рефрактор-астрограф Мерца-Репсольда з павільйоном – пам'ятка архітектури, історії, науки і техніки (охор. № 433/5-Кв) [19].

Горизонтальний сонячний телескоп з павільйоном – пам'ятка історії, науки і техніки (охор. № 433/3-Кв) [20].

На даному етапі у функціонуванні Астрономічної обсерваторії виділяється кілька основних напрямків дослідження: астрометрія, метеорна астрономія, фізика Сонця і прогнозування сонячної активності, релятивістська астрономія, оптичне спостереження штучних супутників Землі [21]. Інструменти, які використовуються під час проведення астрономічних досліджень по кожному напрямку, постійно вдосконалюються і дають нову, більш точну інформацію про досліджувані об'єкти. Але ми повинні пам'ятати історію тих приладів, які вже стали пам'ятками історії, науки і техніки, тих споруд, які, на даний час, є пам'ятками архітектури та містобудування, та тих природних формувань, які є визначним місцем.

Розглянемо, для прикладу, декілька об'єктів, що входять до комплексу «Астрономічна обсерваторія Київського університету св. Володимира», який, в свою чергу, є об'єктом культурної спадщини України.

Обсерваторна гірка – пам'ятка історії та визначне місце. Розташована у Шевченківському районі Києва, є природним підвищенням Старокиївської гори. Для Обсерваторної гірки, особливо в XIX ст., були характерні зсувні процеси, оскільки в той час вона не була вкрита зеленими насадженнями. Нині час зсувні процеси спостерігаються в районі вул. Обсерваторній, 1/3, де в 1980 р. було розпочато і дотепер не завершено будівництво Дитячої урологічної лікарні. Головною причиною, що сприяє динаміці зсувних процесів, є близьке від поверхні залягання бурої глини.

Ландшафт гірки можна поділити на 2 контрастні частини. Верхня – полого плато з розташованим на ньому комплексом Астрономічної обсерваторії. Схили на окремих ділянках зі значним перепадом висот складають другу частину ландшафту гірки. На сьогоднішній день територія гірки має великі зелені насадження, що зростають на ділянках колишніх житлових садіб, території лікарні, обсерваторії. Серед насаджень можна бачити липи, дуби, клени, каштани, тополі, а також фруктові дерева – яблуні, вишні, абрикоси.

Обсерваторна гірка є комплексним об'єктом, основою якого є ландшафт природи. Саме він визначив розпланувальну містобудівну структуру мікрорайону.

З історичних джерел відомо, що в VIII–IX ст., коли Київське городище займало невеличку територію на північному боці Старокиївської гори, на решті її території знаходився курганний могильник. Існують припущення, які допускають версію про те, що Обсерваторна гірка входила до складу цього могильника. І не випадково саме цю місцевість окремі дослідники пов'язують з місцем поховання київського князя Олега (†912). Професор П.Г. Лебеднищев був першим, хто висловив цю точку зору в 1879 р. Думки сучасних вчених із даного приводу достатньо неоднозначні [22].

У радянський час територія Обсерваторної гірки зазнала певних змін. Хоча Астрономічна обсерваторія продовжувала функціонувати і використовуватися за призначенням на її території спостерігались значні втрати і перебудови. Більш детально про це подано в статті Л.В. Томілович [23]. Але в цілому Обсерваторна гірка зберегла притаманний їй традиційний характер середовища і розпланування, які склалися історично.

Предметом охорони є загальний ландшафт, а також складові, розташовані на території пам'ятки:

– частина пам'ятки археології місцевого значення «Культурний шар Копирева кінця» (XI–XIII ст.) (рішення київського міськвиконкому від 17.11.1987 р. № 1112);

– вул. Ю. Коцюбинського, 9 – лікарня Лютеранської громади, 1913 р. – пам'ятка історії, архітектури і містобудування місцевого значення (рішення київського міськвиконкому від 27.01. 1970 р. № 159; рішення київського міськвиконкому від 21.02. 1986 р. № 49);

– вул. Гоголівська, 28 – міська садиба, в якій жив відомий український художник-пейзажист В.Д. Орловський, протягом 1883–1912 років тут мешкав відомий український художник М.К. Пимоненко – пам'ятка історії місцевого значення (рішення київського міськвиконкому від 30.07. 1984 р. № 693);

– вул. Гоголівська, 32 – міська садиба, 1894 р. – поч. XX ст. (комплекс, що складається з трьох будинків) – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (наказ Головного управління охорони культурної спадщини від 25.03.2006 р. № 53);

– вул. Гоголівська, 34 – міська садиба, 1890-ті роки – щойно виявлений об'єкт культурної спадщини (наказ Головного управління охорони культурної спадщини від 25.09.2008 р. № 53);

– вул. Воровського, 20 – дитяча лікарня Товариства надання допомоги хворим дітям, 1897–1898 роки – пам'ятка архітектури та містобудування, історії місцевого значення (рішення київської міськради від 17.01.2000 р. № 42, охор. № 317);

– вул. Воровського, 26 – Народна аудиторія, кінець XIX – початок XX ст. – пам'ятка архітектури та містобудування, історії місцевого значення (рішення київського міськвиконкому від 22.11. 1982 р. № 1804, охор. № 22);

– вул. Обсерваторна, 3 – Обсерваторія, 1841–1845 р. – пам'ятка історії, архітектури та містобудування національного значення (постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09. 1979 р. № 442, охор. № 890);

– вул. Обсерваторна, 3 – Комплекс «Астрономічна обсерваторія Київського університету св. Володимира», 1841–1860-ті роки. – пам'ятка архітектури та містобудування, науки і техніки місцевого значення (наказ Міністерства культури і туризму України від 16.06.2007 р. № 662/0/16-17) [24].

Обсерваторна гірка – це унікальне природно-культурне утворення, що має великий культурний потенціал. Це унікальний фрагмент історичного ландшафту, що зберігся з давньоруських часів і простежується на всіх історичних картах, починаючи з плану Ф. Ушакова 1695 р. [25].

Дана місцевість зберегла історико-культурне середовище середина XIX – початок XX ст. з історичним розплануванням, атмосферою того часу і великою насиченістю пам'яток археології, архітектури та містобудування, історії, садово-паркового мистецтва і має великі перспективи збільшення її культурного потенціалу.

Велику роль у збереженні історико-культурної спадщини відіграє громадська ініціатива. Завдяки діяльності ініціативної групи міста Києва, яку склали головним чином мешканці будинків, розташованих у районі Обсерваторної гірки, було розпочато взяття на облік цього об'єкта. Результатом активної діяльності громадян в цьому напрямі було підтримання Головним управлінням охорони культурної спадщини ініціативи громадськості міста і розпочато роботу стосовно внесення Обсерваторної гірки як комплексної пам'ятки до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. На даний час Обсерваторна гірка має статус пам'ятки місцевого значення [26].

Астрограф Мерца-Репсольда з окремим павільйоном – це великий стаціонарний науковий інструмент, встановлений на глибокому фундаменті, який функціонує і сьогодні. До цього часу даний об'єкт має не до кінця досліджену історію. Експонат використовується в таких галузях, як астрономічна оптика й астрофотографія.

Телескоп було виготовлено в оптичному інституті «Utzschneider u. Fraunhofer» в м. Мюнхен (Німеччина) майстрами Мерцем і Малером. Телескоп виготовлений у 1842 р. та спочатку на деякий час був встановлений у тимчасовій обсерваторії Університету, а в 1845 р. розміщено в башті на головній будівлі Обсерваторії, збудованій за проектом архітектора Вікентія Беретті.

У 1862 р., у зв'язку з деякими конструктивними змінами, башту з телескопом було перенесено на землю. Для телескопа архітектором Олександром Беретті був збудований новий павільйон (нерухома частина).

У 1890 р., невдовзі після випробування в 1885 р. принципово нового телескопу для фотографування небесних об'єктів братами Анрі в Паризькій обсерваторії, Київський університет зробив замовлення на вдосконалення існуючого телеско-

пу і переобладнання його в подібний астрограф братам Репсольдам з Гамбургу (Німеччина). У 1895 р. після завершення переобладнання телескопу він розпочав роботу вже як астрограф Мерца-Репсольда. В 1946 р. була проведена заміна оптичних деталей телескопу на вироблені на Ленінградському оптико-механічному об'єднанні (ЛОМО), а в 1989 р. виконана заміна рухомої частини павільйону.

З астрографом у різний час працювало багато астрономів обсерваторії починаючи від першого директора В.Ф. Федорова. З 1895 р. інструмент не знімався і не транспортувався навіть під час війн і революцій, порівняно з більшістю інших приладів. З його павільйоном пов'язано декілька цікавих історій існування обсерваторії, які потребують подальшого вивчення. За допомогою астрографа Мерца-Репсольда зроблено відомі астрономічні відкриття світового масштабу.

За весь час існування інструмент як пам'ятка ні разу не був всебічно досліджений. Існують лише 2 публікації з його описом. Обидві публікації не дають повної інформації про телескоп.

Для отримання статусу національного надбання за свою довгу і плідну роботу астрограф потребує подальшого глибокого і всебічного дослідження [27].

Серед астрономічних інструментів обсерваторії особливої уваги заслуговує меридіанний круг Репсольда. Він достатньо довгий час залишався основним озброєнням астрономів обсерваторії. Є учасником міжнародних програм зі спостереження, з ним отримали 24 зоряні каталоги, місце його розташування прийняте за точку відліку так званого київського меридіану.

Меридіанний круг – спеціальний телескоп для визначення координат небесних світил. Був виготовлений німецькими майстрами Репсольдами у 1872 р. На даний час знаходиться в робочому стані; з 1996 р. перебуває на консервації.

Головна особливість меридіанного круга – стаціонарне кріплення таким чином, щоб труба телескопу рухалась тільки в площині екватору.

На даному приладі вперше були визначені географічні координати Київської обсерваторії. Визначив їх засновник обсерваторії, перший ординарний професор астрономії та геодезії, декан фізико-математичного відділення філософського факультету, ректор Імператорського університету св. Володимира у Києві протягом чотирьох років В.Ф. Федоров. Після тривалих спостережень упродовж 1845–1849 років із меридіанним кругом ним були точно визначені широта та довгота точки розміщення приладу. Меридіан, що проходить через його центр, назвали Київським меридіаном. Від нього почали проводити відлік геодезичних вимірів у окрузі. Лише з прийняттям рішення Міжнародною Меридіанною комісією в 1884 р. було визнано за нульовий Гринвіцький меридіан. До того часу довготи відраховувалися від тих точок, де були точно виміряні земні координати астрономічними методами.

В основному меридіанний круг використовувався для виконання основних наукових програм Обсерваторії. Але крім різноманітних спостережних про-

грам проводилися також спеціальні спостереження з метою дослідження самого інструмента. Адже точність результатів спостережень з меридіанним кругом залежить від оптичної та механічної схем інструмента й конструктивного їх вирішення, від ретельно виконаного дослідження вузлів приладу, в першу чергу окулярного мікрометра, розділеного відлікового круга, стабільності системи.

На даному інструменті працювали практично всі київські астрономи XIX та початку XX ст. За його допомогою було проведено величезну кількість точних вимірювань під час проведення різних наукових програм.

Відомо, що з виготовлених Репсольдами 41 меридіанних кругів залишилось лише 3. Це унікальна пам'ятка історії, науки і техніки XIX ст., яка потребує подальшого вивчення, збереження і популяризації [28].

Належне і багатогранне представлення цих, а також багатьох інших, об'єктів у музейній експозиції дозволить зацікавленим відвідувачам достатньо яскраво уявити цінність і завдання, які виконували прилад або споруда в свою епоху, та прослідкувати як розвивався процес їх модернізації починаючи з початку створення і закінчуючи сьогоденням.

Джерела та література

1. Очерки истории отечественной астрономии: С древнейших времен до начала XX в. / Гребеников Е.А., Огородников К.Ф., Климишин И.А. и др.; Отв. ред. И.А. Климишин; АН Украины. Центр исследованій науч.-техн. потенциала и истории науки им. Г.М. Доброва. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 225.
2. Там само. – С. 209–210.
3. *Кожушко Б.В.* Фізика в найстарішому технічному навчальному закладі України (1844–1920) / Б.В. Кожушко // Питання історії науки і техніки. – 2013. – №3 – С. 20–28; Очерки истории отечественной астрономии... – С. 254–255.
4. *Казанцева Л.* Київське вікно у Всесвіт / Л. Казанцева, В. Кислюк. – К.: Наш час, 2006. – С. 50.
5. *Бутник-Сіверський Б.С.* Вікентій Іванович Беретті в Києві / Б.С. Бутник-Сіверський. – К., 1945. – 135 с.
6. *Казанцева Л.* Вказана праця. – С. 60–61.
7. *Скібіцька Т.* Історично-архітектурна довідка на пам'ятку архітектури та історії національного значення – будинок астрономічної обсерваторії / Т. Скібіцька, І. Шулушко – К., 2004. – С. 16, 18.
8. *Лоханов Г.И.* Творчество архитектора В.И. Беретти 1781–1842: автореф. дис. ... канд. архитект. / Г.И. Лоханов. – К., 1979 – С. 21.
9. *Константинов В.О.* Творчість архітекторів Беретті в Києві / В.О. Константинов, Л.А. Пашун // Матеріали 10-ї Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання історії науки і техніки» (м. Київ, 6–8 жовтня 2011 р.) / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПШ. – К., 2011. – С. 289–292.
10. *Бутник-Сіверський Б.С.* Архітектор В.І. Беретті в Києві / Б.С. Бутник-Сіверський. – К.; Львів: Держ. вид-во технічної літ-ри в Україні, 1947. – С. 90–91.
11. *Скібіцька Т.* Вказана праця. – С. 19–20.
12. Пам'ятки історії та культури України: Каталог-довідник. Зошит 2: Каталог-довідник пам'яток історії та культури України: м. Київ / Горбик В.О. (кер. автор. колект.), Гаврилюк Л.О., Денисенко Г.Г. [та ін.]. – К., 2010. – С. 139.
13. Наказ Міністерства культури і туризму України від 16.06.2007 № 662/0/16-07.
14. Постанова Ради Міністрів УРСР від 06.09.79 № 442.

15. Наказ Міністерства культури і туризму України від 16.06.2007 № 662/0/16-07.
16. Там само.
17. Там само.
18. Там само.
19. Там само.
20. Там само.
21. Обсерватории // Киев. Энциклопедический справочник. Под ред. А.В. Кудрицкого. – К. : Главная редакция Украинской Советской Энциклопедии, 1985. – С. 437.
22. *Томілович Л.В.* Обсерваторна гірка в м. Києві: досвід взяття на Державний облік визначного місця як комплексного об'єкту історико-культурної спадщини / Л.В. Томілович // Праці Науково-дослідного інституту пам'яток охоронних досліджень. Випуск 6. – Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. – С. 206–207.
23. Там само. – С. 206–217.
24. Там само. – С. 217.
25. Там само. – С. 218.
26. Там само.
27. *Казанцева Л.* Київський астрограф Мерца-Репсольда як музейний експонат і пам'ятка науки і техніки / Л. Казанцева, С. Салата // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи. Матеріали 8-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції (26–28 травня 2011 р., смт. Ворзель Київської обл.). – К., 2011. – С. 39–41.
28. *Казанцева Л.В.* Київський меридіанний круг / Л.В. Казанцева, Д. Вандерка // Питання історії науки і техніки. – К. – 2007. – №3-4. – С. 63–70.

***Салата С.А.* К вопросу истории создания комплекса «Астрономическая обсерватория Киевского университета св. Владимира»**

В данной статье кратко освещена предыстория создания и строительства Астрономическая обсерватория Киевского университета св. Владимира, которая в настоящее время является комплексным объектом культурного наследия Украины. В статье подчеркнута роль архитектора В.И. Беретти в выборе места размещения, разработке проекта и самого строительства главного здания обсерватории.

Ключевые слова: астрономия, обсерватория, университет, здание, обсерваторная горка, меридианный круг, рефрактор-астрограф.

***Salata S.A.* About the question of creating a complex «Astronomical observatory of Kyiv St. Volodymyr University»**

This article briefly describes the prehistory of creation and construction of the Astronomical observatory of Kyiv St. Volodymyr University, that nowadays is a complex object of the cultural heritage of Ukraine. The article emphasizes the role of the architect V.I. Beretti in the choice of location, cultivation of project and construction of the main building of the observatory.

Keywords: astronomy, observatory, university, building, observatory hill, meridian circle, refractor-astrograph.

Подано до друку: 18.09.2013 р.